

Harmonia i dysharmonia krajobrazu Lubelszczyzny w kontekście świadomości społeczności lokalnych

Agnieszka Kępkowicz

Harmony and
Disharmony in
the Lublin District
Landscape and
Awareness within
the Local Community

Słowa kluczowe: gospodarowanie
krajobrazem, społeczność lokalna, ład
przestrzenny

W związku z postępującą degradacją krajobrazów w Polsce coraz częściej zwraca się uwagę na problem zaangażowania społeczności lokalnych w gospodarowaniu przestrzenią. Jak twierdzą samorządowcy [Wilczyński 2009], architekci, urbaniści, architekci krajobrazu i włodarze miast [Królikowski i in. 2010], jedyną przeciwwagą dla niefrasobliwości politycznych decydentów jest obywatelskie oburzenie¹. Z drugiej strony, aby pozytywnie oceniane w aspekcie kultury krajobrazu decyzje władz mogły być w pełni respektowane, niezbędna jest dobra wola obywateli użytkujących ową przestrzeń. Wojewoda opolski mówi wprost [Wilczyński 2009], że instrumenty prawne nie są ani jedynym, ani głównym narzędziem indukującym negatywne procesy w kształtowaniu krajobrazu. Należą do nich polityka rozwojowa lokalnych władz samorządowych oraz postępowanie samych mieszkańców.

W publikacji tej znajduje się wiele refleksji na temat tego, co obywatel powinien czynić w odniesieniu do miejsca zamieszkania. Według Lévinasa po przekroczeniu progu domu powinno kończyć się poczucie wolności [Gawryszewska 2010], a zacząć podporządkowanie etyce, zatem zastanowienie nad dobrem wspólnym. Mówi on także o podstawowym związku człowieka

ze światem jako o smakowaniu życia [Tischner 1998], co może zakładać istnienie priorytetu przyjemności, a nie ekonomii.

Według Husserla [Tischner 1998] świadomość świata zmienia się i wykształca poprzez uznawanie i odmowę istnienia zjawisk, także realnych.

Tischner pięknie mówi o człowieku znaczącym ziemię śladami swych obcowañ, spotkań i rozstań [Tischner 1998]. Mówi też o konieczności zrozumienia praw natury rządzących ziemią–sceną, w celu uniknięcia jej buntu przeciw człowiekowi, którego zadaniem jest gospodarowanie ziemią z głębokim zrozumieniem. Mówi on też o wydobywaniu z ziemi tego, co najlepsze, o znaczeniu hierarchii celów. „Mądrość gospodarowania to sposób myślenia łączący twórczo naturę z wartościami życia. (...) Podstawowym owocem gospodarowania są narodziny miejsca”.

Gawryszewska [2010] jest wyrazicielem tych środowisk, które wyrażają opinię, że obywatel powinien w sposób kreatywny partycypować w kształtowaniu harmonii przestrzeni już na etapie przygotowywania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Jest to obecnie trudna do zrealizowania z powodu narastających problemów w dialogu władza–społeczeństwo. Jednym z nich jest niemożność uzyskania od mieszkańców informacji dotyczących ich postulatów na etapie budowania studium uwarunkowań

Key words: landscape management, local community, spatial order

In the face of the progressing degradation of landscapes in Poland, growing attention has been devoted to the issue of local community engagement in the management of land. According to members of local government [Wilczyński 2009], architects, urban planners, landscape architects and municipal authorities [Królikowski et al. 2010], the only antedote to the carefree behaviour of policy-makers is social outrage¹. On the other hand, in order to maintain respect for political decisions relating to cultural landscape that are positively evaluated, what is indispensable is a stream, if not a flood, of good will on the part of the citizens who regularly use the area. The Voivode of Opole said simply [Wilczyński 2009] that legal instruments are neither the only nor the principal tools which induce negative processes of landscape development. Other processes include local government development policies and the behaviour of local residents.

Much attention has been devoted in various publications to the action that should be undertaken by citizens in relation to their place of residence. According to Lévinas, the sense of freedom should end just beyond one's doorstep [Gawryszewska 2010], and what should start at this point is submission to ethics, that is, consideration of the common good. He also compares the basic

relationship between human beings and the world to "the tasting of life" [Tischner 1998], which may assign a higher priority to pleasure over economy.

According to Husserl [Tischner 1998], the consciousness of the world changes and develops through the recognition and denial of the existence of phenomena, including those that are real.

Tischner beautifully writes that human beings mark the world with the traces of their relationships, meetings and partings [Tischner 1998]. He also mentions that it is necessary to understand the laws of nature that govern the world-scene in order to avoid a rebellion against humans whose task is to manage the world with meaningful understanding. Tischner also speaks about extracting all that is best from the world, about the importance of the hierarchy of aims. "The wisdom of management is a way of thinking which creatively joins nature with the values of life. (...) The essential fruit of management is the birth of a place".

Gawryszewska [2010] advocates the point of view that citizens should creatively participate in shaping the harmony of an area at the stage when local plans for spatial development are being drawn. Currently, it is very difficult to follow this path due to the growing difficulty in the dialogue between the authorities and society. This includes the inability to receive a complete picture of plans from residents at the stage of

reviewing development conditions and a reluctance to participate in discussions or workshops devoted to working out new solutions. Perhaps, after all, professionals who work in area landscaping are too optimistic about the creative enterprise of ordinary Polish citizens [Boski 2010]?

Therefore, it seems justified to pose a question as to citizens' real "awareness of a place" – their perception of harmony and disharmony in the landscape and willingness to strive for positive transformations in keeping with the spirit of spatial order. Another issue is an answer to the question about their understanding of the concept of appropriate landscape management.

The first step towards obtaining the answer to this question was the completion of a pilot study. The central theme was as follows: "Harmony of the landscape viewed as the criterion of good and bad government"² (Fig. 1). The group of respondents was composed of first year students of the Spatial Management programme who were also residents and potential leaders of local communities in the Lublin district. The research was performed in May and June 2011.

Pilot research

The respondents were charged with preparing posters based on the aforementioned central theme³. For the purpose of analysis, respondents were to select landscape areas

Ryc. 1. Alegoria dobrych i złych rządów, Ambrogio Lorenzetti, Palazzo Pubblico [html 2011]

Fig. 1. The Allegory of Good and Bad Government, Ambrogio Lorenzetti, Palazzo Pubblico [accessed online 2011]

oraz niechęć do uczestnictwa w dyskusjach czy warsztatach wypracowujących nowe rozwiązania. Może jednak profesjonaliści zajmujący się kształtowaniem przestrzeni zbyt optymistycznie traktują twórczą przedsiębiorczość zwykłych obywateli [Boski 2010]?

Wydaje się więc zasadne postawienie pytania o realną „świadomość miejsca” obywateli – ich sposób postrzegania harmonii i dysharmonii krajobrazu oraz wolę dążenia do pozytywnych, w duchu postulowanego ładu przestrzennego, przekształceń. Kolejnym zagadnieniem jest odpowiedź na pytanie, czym wedle nich winno być właściwe gospodarowanie krajobrazem.

Pierwszym krokiem do uzyskania odpowiedzi na tak postawiony problem było wykonanie badania pilotażowego. Jego temat przewodni brzmiał: „Harmonia krajobrazu problemem dobrych i złych rządów”² (ryc. 1). Bezpośrednimi respondentami byli studenci I roku gospodarki przestrzennej – zarazem mieszkańcy i potencjalni liderzy w społecznościach lokalnych Lubelszczyzny. Badanie zostało przeprowadzone w maju i czerwcu 2011 roku.

Badanie pilotażowe

Zadanie, jakie mieli do wykonania respondenci, polegało na opracowaniu posterów opartych na powyższym temacie przewodnim³.

Do przeprowadzenia analiz studenci mieli dokonać wyboru kadrów krajobrazowych okolic swojego miejsca zamieszkania, które zostały przez nich ocenione jako harmonijne bądź dysharmonijne. Następnie mieli zastanowić się efektem jakiej działalności władz i współobywateli są przedstawione przykłady. Rozważania miały dotyczyć zarówno obszarów wiejskich, jak i miejskich.

Celem badania było uzyskanie odpowiedzi na następujące pytania:

1. Co dla respondentów składa się na harmonię i na dysharmonię krajobrazu ich miejsca zamieszkania?
2. Jakie są zdaniem respondentów przyczyny powstałej dysharmonii lub, przeciwnie, harmonii znanego im krajobrazu?
3. Czy mogą oni zdefiniować/wyartykułować ukryte mechanizmy społeczne, polityczne i ekonomiczne, których odzwierciedleniem są dostrzeżona harmonia bądź dysharmonia krajobrazu?

Wyniki badań

1. Spośród 48 posterów aż na 26 posterach nie wzięto pod uwagę kompleksowości panoram, poddając ocenie tylko wyekstrahowane elementy krajobrazu. W opracowaniu wyników badań zostały więc uwzględnione tylko 22 postery (ryc. 2, 3).

2. Do harmonijnych form krajobrazu zaliczono następujące obiek-

near their places of residence that they judged to be harmonious and disharmonious. Next, they were to think about the particular actions of authorities and fellow citizens, which had led to the examples they provided. The deliberations were to relate both to rural and urban areas.

The purpose of the research was to obtain answers to the following questions:

1. What elements constitute harmony and disharmony in the landscape of the respondents' place of residence?
2. According to the respondents, what are the reasons for disharmony, or the opposite, harmony of the landscape they are familiar with?
3. Is it possible for the respondents to define/articulate the hidden

social, political and economic mechanisms which are mirrored in the observed harmony or disharmony in the landscape?

Results of the research

1. The authors of 26 of the total number of 48 posters did not consider the issue of panoramas as a whole, but evaluated only isolated elements of a landscape. Therefore, only 22 posters were included in the examination of the results of the research (Fig. 2 and 3).

2. Structures classified as harmonious places in the landscape (place names as provided by the respondents are mentioned in the full version) are as follows:

- Extensive outdoor sports facilities (3 people),

- Historic monuments in good condition (2 people),
- Palace and park complexes (1 person),
- Old avenues preserved in unchanged form (1 person),
- Urban and rural landscape with historical monuments (1 person),
- Extensive residential green areas (1 person),
- Extensive rural green areas (1 person),
- Greenery in the form of flower beds adjacent to transportation routes, maintained by the residents (1 person),
- Industrial zone, isolated and hidden by greenery, adjacent to a landscape of meadows, forests and farmlands (1 person),

Ryc. 2. Przykładowy poster dotyczący krajobrazu obszarów wiejskich (oprac. A. Łukasik, 2011)

Fig. 2. An example of a poster on the landscape of rural areas (prepared by A. Łukasik, 2011)

ty (nazwy obiektów przytoczone przez respondentów pozostawiono w pełnym brzmieniu):

- Rozległe obiekty sportowe na wolnym powietrzu (3 osoby),
- Obiekty zabytkowe utrzymane w dobrym stanie (2 osoby),
- Obiekty pałacowo-parkowe w pięknym otoczeniu (1 osoba),
- Stare aleje utrzymanie w niezmięnionej formie (1 osoba),
- Krajobraz miejski i wiejski z zabytkowymi obiektami (1 osoba),
- Rozległa zieleń osiedlowa (1 osoba),
- Rozległe tereny zieleni, także na wsiach (1 osoba),
- Zieleń przy traktach komunikacyjnych utrzymywana w formie rabat kwiatowych przez samych mieszkańców (1 osoba),
- Wyodrębniona i osłonięta zieleńią strefa przemysłowa sąsiadująca z krajobrazem łąk, lasów i pól (1 osoba),
- Przyzwoite budynki (obiekty zadbane i ładne – przyp. aut.) (1 osoba),
- Budynki podobne w formie i oparte na tradycyjnym budownictwie (1 osoba),
- Dobre, porządne płoty (obiekty zadbane i ładne – przyp. aut.) (1 osoba),
- Ładnie zagospodarowane place w centrum miast i miasteczek w ładnym otoczeniu (1 osoba),
- Zadbane parki miejskie (1 osoba).

3. Do dysharmonijnych form krajobrazu zaliczono:

- Wartościowe obiekty zabytkowe w stanie rozpadu (6 osób),
- Budynki niewłaściwie dobrane względem otoczenia (skala i forma – przyp. aut.) (5 osób),
- Drobne obiekty handlowe i usługowe o przypadkowej formie (3 osoby),
- Obiekty zabytkowe sąsiadujące z obscurnym (zaniedbanym i równocześnie brzydkim – przyp. aut.) otoczeniem (3 osoby),
- Popsute drogi (3 osoby),
- Zubażanie krajobrazu wiejskiego poprzez zanikanie (niszczenie – przyp. aut.) tradycyjnego budownictwa drewnianego (2 osoby),
- Budowa dużych, agresywnych widokowo obiektów przemysłowych w pobliżu dróg (2 osoby),
- Rozległe zaniedbane tereny kolejowe (2 osoby),
- Niszczące pustostany (2 osoby),
- Dzikie wysypiska śmieci (2 osoby),
- Betonowe płoty (2 osoby),
- Lokalizacja obiektów przemysłowych obok obiektów pałacowo-parkowych (1 osoba),
- Niszczące kompleksy przemysłowe (np. budynki Polskich Zakładów Zbożowych) (1 osoba),
- „Zagraczone” przestrzenie miejskie – zalewe (natłok – przyp. aut.) parkujących samochodów, za wąskie przejścia (1 osoba),
- Odremontowane centrum osady sąsiadujące z obscurnym otoczeniem (1 osoba),
- Ogłoszenia i plakaty na starych domach (1 osoba),

- Skupienie się nad rozbudową jednej połowy miasta i zaniedbanie drugiej (1 osoba),
- Zaniedbane obiekty przyrodnicze w miastach (1 osoba),
- Długotrwałe prace remontowe traktów komunikacyjnych szpeczące okolice (1 osoba),
- Obiekt przemysłowy otoczony chmurą smrodu (np. ferma kurza) sąsiadujący z atrakcyjnym zbiornikiem wodnym (1 osoba),
- Duże, zaniedbane zbiorniki wodne, bez przyrodniczej otuliny (1 osoba),
- Niszczące parki miejskie (nie mylić z zaniedbanymi – przyp. aut.) (1 osoba),
- Niszczące lasy (1 osoba).

4. Przyczyny dostrzeżonej harmonii krajobrazu:

- Chęć udziału gminy w programie Orlik,
- Realizacja zaleceń konserwatorskich,
- Ostre wymogi dotyczące nowej zabudowy (np. Kazimierz Dolny),
- Idea miast-ogrodów z lat 70. i 80. XX wieku, realizowana w zakresie budownictwa wielorodzinnego,
- Przemysłane usytuowanie stref mieszkaniowych, przemysłowych i chronionych (leśnych i rolnych i krajobrazu chronionego),
- Realizowanie postulatów dotyczących ochrony środowiska naturalnego,
- Ochrona krajobrazu poprzez wprowadzenie go w system Obszarów Chronionych.

- Nice-looking buildings (well-maintained and pleasant-looking – author’s note) (1 person),
- Buildings similar in form and inspired by traditional architecture (1 person),
- Nice, sturdy fences (well-maintained and pleasant-looking – author’s note) (1 person),
- Well-developed squares at the centres of cities and towns, in attractive surroundings (1 person).
- Well-maintained municipal parks (1 person).

3. The respondents identified the following disharmonious landscape places:

- Valuable historic monuments in a state of decay (6 people),
- Buildings not suited to the surroundings (scale and structure – author’s note) (5 people),
- Small retail and commercial facilities with haphazard construction (3 people),
- Historic monuments next to a squalid-looking area (neglected and unappealing – author’s note) (3 people),
- Roads in bad condition (3 people),
- Rural landscape impoverished by the eradication (intentional destruction – author’s note) of traditional wooden architecture (2 people),
- Construction of large, unappealing industrial sites in close proximity to roads (2 people),
- Extensive and neglected railway sites (2 people),

Ryc. 3. Przykładowy poster dotyczący krajobrazu miejskiego (oprac. M. Wernicka, 2011)

Fig. 3. An example of a poster on the landscape of urban areas (prepared by M. Wernicka, 2011)

- Decaying uninhabited buildings (2 people),
- Illegal landfill sites (2 people),
- Concrete fences (2 people),
- Industrial buildings situated next to palace-park sites (1 person),
- Decaying industrial complexes (i.e. buildings that had been part of national grain handling plants, PZZ), (1 person),
- “Cluttered” urban spaces – overcrowding (multitude – author’s note) of parked cars, walkways that were too narrow (1 person),
- Renovated housing estates near squalid-looking surroundings (1 person),
- Advertisements and posters covering the façades of historic buildings (1 person),
- Focusing on the development of one part of the city and neglecting other parts (1 person),
- Neglecting nature sites in cities (1 person),
- Long-term refurbishment works on transportation routes disfiguring the landscape (1 person),
- Industrial site permeated by foul smelling odors (i.e. poultry farms) near an attractive body of water (1 person),
- Large, neglected body of water not surrounded by natural buffer zones (1 person),

5. Przyczyny dostrzeżonej dysharmonii krajobrazu:

- Niewystarczająca suma pieniędzy na pielęgnację obiektów zabytkowych związana z brakiem pomysłu na produkt turystyczny,
- Błędne decyzje dotyczące lokalizacji obiektów przemysłowych,
- Przeciąganie się procesów budowlanych,
- Brak pomysłu i chęci na kształtowanie godziwej przestrzeni rekreacyjnej,
- Niewykorzystanie możliwości dofinansowania z funduszy unijnych obiektów *pro publico bono* (dróg, przestrzeni publicznych),
- Brak pomysłu/chęci na rozwiązanie problemu dzikich wysypisk śmieci, np. poprzez monitorowanie zagrożonych miejsc,
- Brak miejsc do „detailed” wymiany informacji, np. słupów ogłoszeniowych,
- Niedocenianie przez mieszkańców walorów i korzyści płynących z piękna krajobrazu.

6. Dostrzeżone przez respondentów mechanizmy, których odzwierciedleniem były harmonia bądź dysharmonia krajobrazu:

- Odnoszące się do prawodawstwa:
 - Brak mechanizmów prawnych regulujących problem pustostanów,
 - Utrudnienia prawne w sprawnym gospodarowaniu przestrzenią.
- Dotyczące działań lokalnych władz samorządowych:
 - Zaangażowanie władz w poprawę jakości życia mieszkańców

(także w odniesieniu do przestrzeni publicznej),

- Uzgodnienie i wprowadzenie w życie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego,
- Pomysł na rozwój gminy zgodny z jej uwarunkowaniami,
- Brak wiedzy na temat oferty rekreacyjnej czy edukacyjnej terenów wypoczynkowych,
- Brak potrzeby, a więc tzw. woli politycznej, do realizacji idei zrównoważonego rozwoju, także w dziedzinie kształtowania krajobrazu,
- Brak kontroli nad podjętymi realizacjami,
- Brak pomysłu i konsekwencji na przeciwdziałanie złym skutkom w gospodarowaniu krajobrazem,
- Nepotyzm,
- Intensyfikacja inwestycji w miejskiej strefie gmin, zaniedbywanie obszarów wiejskich,
- Brak przemyślanego miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego,
- Brak wyobraźni w przypadku realizacji szczególnych obiektów, np. sportowych czy festynów, dotyczący zaplecza sanitarnego, parkingowego bądź oświetlenia obiektów.
- W odniesieniu do mieszkańców:
 - Potrzeba dbałości o wygląd osady, patriotyzm lokalny,
 - Brak poczucia, że krajobraz jest dobrem wspólnym,
 - Poczucie bezsilności jednostki,
 - Mała wiedza i zaangażowanie społeczne,

o Przyzwolenie mieszkańców na „bylejakość”.

- W odniesieniu do ogółu społeczności lokalnej:
 - Duża świadomość obywatelska – gminy: Krasnystaw, Biłgoraj i Chrzanów, chwalone przez respondentów,
 - Realizowanie pomysłów obliczonych na „szybki pieniądz”,
 - Skłócona społeczność lokalna.

Omówienie wyników

Tylko 22 postery ujmowały krajobraz w kompleksowy sposób. Oznacza to, że większość respondentów, którzy są członkami tych społeczności lokalnych, nie postrzega przestrzeni wokół siebie w formie całościowej (Gestalt), ale jako wyekstrahowane elementy znajdujące się w bliżej nieokreślonym otoczeniu.

Pozytywne były umiejętność wyciągania wniosków oraz spostrzegawczość respondentów, którzy zostali wstępnie zaznajomieni z podstawową problematyką dotyczącą gospodarowania przestrzenią.

Uwagę respondentów w odniesieniu do harmonii krajobrazu zwracały przede wszystkim formy, które kojarzą się z atrakcyjnym spędzaniem czasu (w tym przypadku właściwym dla młodych ludzi): obiekty sportowe, parki, rynki miejskie oraz te zwracające uwagę wartościami kulturowymi (założenia parkowo-pałacowe, tradycyjna za-

- Decaying municipal parks (not to be confused with neglected ones – author’s note) (1 person),
- Decaying forests (1 person),

4. The reasons for the observed disharmony of the landscape are as follows:

- Willingness to include the district in the “Orlik” programme,
- Execution of conservator’s guidelines,
- Strict demands for new developments (i.e. Kazimierz Dolny),
- The 1970s and 1980s concept of city-gardens implemented at the level of multi-family residential developments,
- Well-planned location of residential, industrial and protected zones (woodland, farmland, and protected landscape),
- Implementing mandatory requirements regarding the protection of the natural environment,
- Protection of landscape through its inclusion in the system of Protected Areas.

5. The reasons for the disharmony in the landscape are as follows:

- Lack of funds for the maintenance of historical monuments combined with a lack of ideas for tourism products,
- Bad decisions on the location of industrial facilities,
- Protracted building processes,
- The lack of ideas and willingness to develop appropriate recreational space,

- Failure to use the opportunity of obtaining EU funds for *pro publico bono* facilities such as roads, public spaces,
- Lack of ideas/willingness to solve the problem of illegal landfill sites by, for example, monitoring threatened sites,
- Lack of places for the exchange of “commercial” information, i.e. sign posts,
- Lack of appreciation by residents of the benefits and profits related to the beauty of landscape.

6. Mechanisms which were classified by the respondents as leading to the harmony or disharmony in the landscape are as follows:

- Those connected with legislation:
 - Lack of legal mechanisms which regulate the existence of uninhabited buildings,
 - Legal impediments to skilful spatial management.
- Those connected with the actions of local governments:
 - Engagement of authorities in the improvement of the residential quality of life (also in reference to public space),
 - Approval and implementation of local plans for spatial development,
 - Creation of ideas to develop the district, taking into account existing conditions,
 - Lack of knowledge on the subject of recreational or educational proposals for recreational areas,

- Lack of need, or the so-called “political will”, to achieve the goal of sustained development in the area of landscaping,
- Lack of control over projects under way,
- Lack of ideas and interest in reacting to the consequences of bad landscape management,
- Nepotism,
- Intensification of development in urban districts, neglecting rural areas,
- Lack of well-made local plans for spatial development,
- Lack of imagination when constructing specific sites, i.e. sports facilities or concert halls, regarding sanitary facilities, parking areas or lighting.
- Those relating to the residents:
 - The need to pay attention to the appearance of the residential area, local patriotism,
 - Lack of feeling that the landscape is a common good,
 - Conviction of the helplessness of the individual,
 - Insufficient knowledge and social engagement,
 - Residents acceptance of “mediocrity”.
- In relation to the entire local community:
 - High social awareness – districts: Krasnystaw, Biłgoraj and Chrzanów, praised by the respondents,
 - Implementing ideas calculated for “quick profit”,
 - Antagonized local community.

budowa wiejska, obiekty zabytkowe w zadbanym otoczeniu).

Negatywną ocenę uzyskały przede wszystkim panoramy krajobrazowe zdominowane przez niszczące obiekty zabytkowe. Oznacza to, że młodzi ludzie byli poruszeni marnotrawstwem i mieli tego pełną świadomość. Na drugim miejscu w ocenie znalazły się różne formy dysharmonijnej zabudowy, na kolejnym – krajobraz zdegradowany niszczącymi zabudowaniami i zaniedbanymi terenami zieleni.

Przyczyn dostrzeżonej harmonii w krajobrazie upatrywano w łatwości, z jaką władze gminne zaangażowały się w program Odnowy Wsi i w konsekwentnym realizowaniu zaleceń konserwatora zabytków oraz tych dotyczących ochrony przyrody. Przyczyny dysharmonii to przede wszystkim brak chęci i umiejętności do tworzenia kreatywnych rozwiązań sprzyjających rozwojowi gminy i poprawie warunków życia mieszkańców. Zauważono też problem braku zaangażowania samych mieszkańców w tego typu działaniach.

Wnioski dotyczące dostrzeżonych mechanizmów stojących za degradacją krajobrazu odznaczały się prostotą, dużą dozą zdrowego rozsądku oraz spostrzegawczością. Oznacza to, że ważne jest szkolenie młodzieży, która poprzez edukację zyskuje świadomość strat i zysków. Interesujące jest to, że – jak wynika z wypowiedzi respondentów, są gminy skazane na sukces i te, którym najprawdopodobniej nie uda nadro-

bić strat. Podstawowym czynnikiem jest tutaj jakość kapitału ludzkiego.

Wnioski

Większość procesów odnowy zaczyna się najczęściej nie w momencie pojawiania się niepokojących symptomów, ale wówczas gdy ich skutki zaczynają być uświadomione [Wilczyński 2009]. Stąd wniosek, że im większy potencjał wiedzy obywatelskiej, tym lepiej wróży to harmonijnemu gospodarowaniu krajobrazem. Brak w świadomości mieszkańców potrzeby kształtowania otoczenia powoduje narastanie sytuacji konfliktogennej, która może spowodować w przyszłości straty nie do odrobienia.

W Europie Zachodniej odnowa krajobrazu była wspierana silnym działaniem oddolnym, zapoczątkowanych przez mieszkańców wsi zaniepokojonych utratą tradycyjnych wartości. Jej efektem stał się program odnowy, którego idea od lat 90. XX wieku jest zaszczepiana na gruncie polskim. *Vox populi, vox dei* – wola mieszkańców postulujących niezgodę może przeciwdziałać skutkom złego gospodarowania władz – dewastacji krajobrazu chronionego [Kępkowicz 2010] czy przypadkowym realizacjom inwestycji przemysłowych.

Co winno się robić, by obudzić świadomość mieszkańców w celu ratowania harmonii krajobrazu? Idea utrzymania i zasady tworzenia ładu przestrzennego są obecnie wspierane

przez szereg publikacji z dziedziny architektury krajobrazu, ochrony środowiska i urbanistyki. Także media są nastawione na interwencję w duchu ekologii i ochrony dóbr kultury. Dochodzą do tego rzesze mieszkańców miast „głodnych” tradycyjnego wizerunku wsi [Kępkowicz 2012] uświadamiający jej rodowitym mieszkańcom, że mieszkają oni otoczeni nie „zwykłością”, ale najprawdziwszym skarbem, czyli krajobrazem kulturowym [Wilczyński 2009]. Niebagatelne też jest powstanie kierunku studiów gospodarka przestrzenna kształcącym potencjalnych liderów społeczności lokalnych. Także liczne szeregi absolwentów architektury krajobrazu uwrażliwionych na problem harmonii i dysharmonii krajobrazu powracają często w rodzinne strony i zaszczepiają tę ideę w swoim środowisku.

Rozpoczyna się więc proces kształtowania nowej jakości kapitału ludzkiego [Wilczyński 2009]. Co ciekawe, zdaniem wojewody opolskiego, właśnie tego typu inwestycje powinny być priorytetem władz.

Badaniami nad ładem przestrzeni i harmonią krajobrazu zajmowali się i nadal zajmują filozofowie, architekci krajobrazu, urbaniści, planiści, estetycy. Problem w tym, że nie oni doświadczają konkretnego krajobrazu, jego „producentami” są inni. Trzeba więc zawsze poddać analizie kim są ci, którzy bezpośrednio kształtują krajobraz, jakie są ścieżki ich myśli, potrzeb i zaniechań. Teżą dla tych badań stało się hasło: nie można

Conclusions

Only 22 posters conveyed a comprehensive attitude towards the landscape. This means that a majority of the respondents who are members of the local communities in the study do not perceive surrounding areas as a whole (Gestalt) but as isolated elements located in unspecified surroundings.

A positive aspect was the ability to draw conclusions and the perceptiveness of the respondents, who became (pre)acquainted with the basic issues connected with spatial management.

With regard to landscape harmony, respondents' attention was mostly drawn to places which are typically associated with attractive leisure activities, especially those appealing to young people: sports facilities, parks, municipal market places and places unique for their cultural value – park and palace complexes, traditional rural buildings, and historic monuments in well-maintained surroundings.

What most often received a negative evaluation were landscape panoramas dominated by decaying historic sites. This means that respondents were moved by the irreparable loss and were fully aware of this development. The second element most often negatively evaluated were various forms of disharmonious residential estates, and the third most often – landscapes degraded by

decaying buildings and neglected green areas.

The reasons for the observed harmony in the landscape was the ease with which district authorities became engaged in the Village Regeneration Programme and the implementation of conservator's guidelines relating to historic sites and nature protection. The reasons for disharmony are mostly the lack of willingness and skills to come up with creative solutions which would stimulate development of the district and improve the living conditions of residents. What was also noted was the lack of engagement of the residents in these sorts of activities.

Conclusions on the observed mechanisms that can prevent degradation of the landscape were those characterized by simplicity, a considerable amount of common sense and perceptiveness. This means that what is of vital importance is to educate young people, for it is through the process of education that they are made aware of losses and gains in the landscape. What is interesting is the fact that – as noted in the statements of the respondents – some districts are bound to succeed and some will most likely be unable to compensate for the losses. The key factor is the value of human capital, which manifests itself either in harmonious actions focused on the common good or on creating situations which are – at the very least – a stalemate.

Summary

The majority of restorative processes start not at the moment of the emergence of alarming symptoms, but when their consequences become realized [Wilczyński 2009]. Hence, the conclusion that the greater the potential for social awareness, the better the prospects for harmonious landscape management. A lack of awareness by residents for the need to shape the landscape gives ground to potential conflicts, which can eventually lead to losses that are unrecoverable.

The recent landscape revival across Western Europe was supported by strong grass-roots actions initiated by the inhabitants of villages who were worried about the threat of the eradication of traditional values. The result was a regeneration programme, from which ideas were adopted in Poland in the 1990s. *Vox populi vox dei* – the will of the people calling for disagreement – may counteract the effects of bad governance: the devastation of protected landscape [Kępkowicz 2010] or ill-judged decisions regarding the implementation of industrial investments.

What should be done in order to raise residents' awareness of the need to preserve harmony in the landscape? The idea of preserving the natural landscape and guidelines for introducing spatial order are currently supported by a number of publications in the field of landscape architecture, environmental protection

uzdrowić krajobrazu bez odniesienia do świadomości mieszkańców, na które mają wpływ wielorakość mechanizmów socjologicznych, psychologicznych, prawnych, kulturowych czy ekonomicznych. Bez nazwania ich, poddania ocenie, monitorowania oraz edukacji w odniesieniu do skutków, jakie ze sobą niosą, nie ma możliwości naprawy szkód i przekierowania działań na drogę zrównoważonego rozwoju.

Agnieszka Kępkowicz

Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie, Wydział Agrobiotechnologii, Pracownia Studiów Krajobrazowych i Gospodarki Przestrzennej

Przypisy

¹ Problem kształtowania przestrzeni na szczeblach władz wyższych niż lokalne nie uznano za priorytet, znalazły się one „w rządzie spraw trzecioplanowych” [Wilczyński 2009].

² Temat zadania nawiązywał do średnio-wiecznych fresków będących alegorią dobrych i złych rządów, wykonanych przez Ambrogio Lorenzetti w sali obrad Palazzo Pubblico w Sienie.

³ Powyższe prezentacje zostały wykonane w ramach przedmiotu podstawy gospodarki przestrzennej na Uniwersytecie Przyrodniczym w Lublinie.

Literatura – Literature

1. Boski P., 2010. Kulturowe ramy zachowań społecznych. Wyd. PAN, Warszawa.
2. Gawryszewska B., 2010, Uczestnictwo społeczne w gospodarowaniu przestrzenią gminy [w:] Kultura przestrzeni gminy – pod red. J.T. Królikowskiego, B. Rothimel, K. Juśkiewicz, Wyd. SGGW, Warszawa, 165–171.

3. Kępkowicz A., 2010. „Czerwone oczy” krajobrazu, problem rewitalizacji Doliny Pałaców i Ogrodów – Śląskiego Elizjum [w:] XII Forum Architektury Krajobrazu, tom: Studia Krajobrazowe a ginące krajobrazy, pod red. D.Chylińskiej i J. Łacha, Wrocław, Wyd. Uniwersytet Wrocławski, Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego, 305–316.

4. Kępkowicz A., 2012. Suburbia – krajobraz przed bitwą. Zielen miejska nr 1(57), Wyd. Abrys, Poznań, 40–43.

5. Królikowski J.T., Rothimel B., Juśkiewicz K., 2010, Kultura przestrzeni gminy – Wstęp, pod red. J.T. Królikowskiego, B. Rothimel, K. Juśkiewicz, Wyd. SGGW, Warszawa, 9.

6. Tischner J., 1998. Filozofia dramatu. Wprowadzenie. Znak, Kraków. Rozdział III Błądzenie, C. Błądzenie w żywiole dobra, 3. Zło w dialogu kuszenia, fragmenty Świat – ziemia obiecana, Ziemia odmowy, 220–245, źródło internetowe.

7. Wilczyński R., 2009, Jak rozwijać obszary wiejskie, aby przeciwdziałać kryzysowi zagospodarowania przestrzennego [w:] Polskie krajobrazy wiejskie dawne i współczesne, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG, Wyd. KKK PTG nr 12, Sosnowiec, 193–197.

<http://www.google.com/imgres?q=Ambrogio+Lorenzetti&hl=pl&biw=1024&bih=639&gbv=2&tbm=isch&tbnid=bAuOTmpvJX2sVM:&imgrefurl=http://osma-trzydziestki.blogspot.com/2010/04/wyklad-z-7-kwietnia.html&docid=8ffxjp-Ky7ij96M&w=1400&h=883&ei=FHg9T-sHjBo3Aswa3taEi&zoom=1&iact=h-c&vpx=325&vpy=284&dur=444&hovh=178&hovw=283&tx=187&ty=92&page=2&tbnh=131&tbnw=187&start=12&ndsp=13&ved=1t:429,r:1,s:12>

and urban planning. Also, the media is focussed on actions taken in the spirit of ecology and the protection of cultural assets. This trend has been adopted by masses of urban citizens who "hunger" for the traditional rural landscape [Kępkowicz 2012] and who raise awareness among the rural population that they are not surrounded with the "ordinary" but with a real treasure, that is the cultural landscape [Wilczyński 2009]. Of no small importance is also the launch of the Spatial Economy programme to educate potential leaders of local communities. In addition, numerous graduates of landscape architecture programmes have been sensitized to the issue of harmony and disharmony in the landscape and can return to their home towns and villages and pass on the concepts within their local communities.

A process has begun for the shaping a new level of human capital [Wilczyński 2009]. Interestingly, the voivode of the Opole district advocates making this type of investment a priority within the government.

Studies on the order of space and harmony in the landscape have been taught by philosophers, architects, landscape architects, urban planners, and aestheticians. The problem is that they are not the ones who experience a given landscape. Other individuals are the 'producers' of the landscape, and the identification of the individuals who directly shape the landscape, what their thought processes are, and demotivates them

requires constant analysis. The thesis statement of this research is thus: the landscape cannot be healed without raising the awareness of the inhabitants, and this is shaped by a variety of sociological, psychological, legal, cultural or economic mechanisms. Without identifying these mechanisms, evaluating them, without monitoring or education focussed on results, it is impossible to repair losses and bring forward measures towards sustainable development.

Agnieszka Kępkowicz

University of Life Sciences in Lublin
Department of Agrobioengineering, Laboratory
of Landscape Studies and Spatial Management

Endnotes

¹ Above the local authority level, the issue of area landscaping has not been granted priority status, instead it has been placed among "the issues of tertiary importance" [Wilczyński 2009].

² Referred to in medieval frescos presenting an allegory of good and bad government, created by Ambrogio Lorenzetti in the session room of the Palazzo Pubblico in Siena.

³ The aforementioned presentations were prepared as part of the course "The Basics of Spatial Management" at the University of Life Sciences in Lublin".